ujforum_59.qxp 12/14/2006 12:46 PM Page 75

A közgazdász Brassai Sámuel

GAAL GYÖRGY

Brassairól írtak már vagy tíz könyvet. Életéről minden adatot összegyűjtöttek, ami csak fellelhető volt, s már alig van remény, hogy ifjúkora pár bizonytalan mozzanatára valaha is fény derül. Mégis Brassai pályafutása napjainkig meglepetéseket tartogat. A XX–XXI. század szakemberei beleolvasnak tanulmányaiba, s megállapítják, hogy a nagy polihisztor ennek vagy annak a tudományágnak az előfutára, első művelője volt tájainkon, egy vagy más tételt világviszonylatban is elsőként hangoztatott. Így kerül bele Brassai neve a magyar s kiváltképpen az erdélyi tudománytörténeti munkákba, néha még távolabb élő kutatók is hivatkoznak rá. Tudtuk eddig róla, hogy jelentős mint pedagógus, módszertani szakember, maradandót alkotott a nyelvtudomány, a természettudomány, az összehasonlító irodalom terén, a hazai földrajz, filozófia, esztétika, zenekritika előfutárai közt emlegetik. A közgazdász Brassairól azonban még említést is alig tettek. Ezt a hiányt pótolta most könyvével Somai József. Harmadfélszáz oldalon vizsgálja, hogy milyen szerepet játszottak a gazdaságtudományok Brassai Sámuel életművében.

A szerző kötetét hét fejezetre osztja, s ezekben nem csak a közgazdászok érdeklődésére számot tartóan, tehát tágabb keretben mutatja be, hogy miért tekinthetjük Brassait tájaink első gazdaságtudományi írójának is.

Az első fejezet bevezetőnek született, s így több célt is tűz maga elé. Egyrészt számba veszi az eddigi gazdag Brassai-irodalmat, s megállapítja, hogy alig történik utalás közgazdasági munkásságára. Másrészt hat érvet sorakoztat fel annak bizonyítására, hogy miért is tekinthető Brassai közgazdásznak. Ilyen irányú érdeklődését Bölöni Farkas Sándor biztatásának és Széchenyi művei olvasásának tulajdonítja. A szerző még beiktat ide egy alfejezetet, amelyben röviden összegezi Brassai életpályáját, bár ez a kötetvégi kronológiából is részletesen megismerhető. A második fejezet Brassai indulásának korszakába, a reformkorba vezet el, s főleg Széchenyi eszméinek erdélyi visszhangját ecseteli. Rámutat, hogy Brassai ismertette és védelmezte Széchenyi gazdasági tételeit. A *Hitel* és a *Világ* főbb gondolatait tíz pontban összegezve tárta a *Nemzeti Társalkodó* olvasói elé, s a szerkesztésében megjelenő *Vasárnapi Újság* hasábjain is Széchenyi téziseit népszerűsítette: „közös tehervíselés, az alkotmányosság kiterjesztése mindenkire, köznevelés és kötelességérzet”. Brassai gazdasági szempontból fő műve, a *Bankismeret* szintén Széchenyi hatására szüle-

ujforum_59.qxp 12/14/2006 12:46 PM Page 76

tett, s neki szóló ajánlással indul. „Brassai érdeme nem egyszerűen csak a Széchenyi iránti hódolat, amely valójában nézetazonosságukból fakad, hanem az a tény is, hogy minden alkalmat és lehetőséget megragad a Széchenyi-eszmék és hazafias cselekedetek minél szélesebb körű terjesztésére, s azt a tiszta hazafiságot szándékszik sugallni, amely közös volt bennük, s amely a haza felemelkedésére irányult" – összegez a szerző.

A könyv „törzsanyaga" a következő három fejezetben található. Ezek Brassai témakörünkbe vágó műveit elemzik. Első, s talán legnagyobb visszhangot kiváltó alkotása a *Vasárnapi Újság* tizennégy évfolyamának a szerkesztése, részben megírása. Ez a hetilap „igazi népfőiskola" volt, állapítja meg Somai József: „terjeszt, tanít és hasznos tanácsokkal látja el a gazdákat, iparosokat, kereskedőket, gazdasszonyokat stb." Több mint 60 oldalon át ismerkedhetünk meg e lap gazdasági vonatkozásaival.

Tizenkét cikket, cikksorozatot kiemelten elemez a szerző, többségüket maga Brassai írta. Ezek a bankokról, banktípusokról, a tőkéről, takarékpénztárakról, a munkamegosztásról, a váltójogról, a gyárak szerepéről s a nemzetgazdaság fogalmáról szólnak. Rendszerint népszerű, könnyen érthető formában és nyelvezettel. Egy másik alfejezet az erdélyi gazdasági gondok tükröződését vizsgálja a lap hasábjain. Szó esik itt az erdőket pusztító „székely gazdálkodásról", a gyárak szükségességéről és az iparosítás akadályairól, a gazdaságos háztartás aranyszabályairól, a váltógazdaságról és a gyümölcstermesztésről. Aztán a külföldi tapasztalatok népszerűsítése következik: a gazdák oktatásának szükségessége, a mintagazdaságok szerepe, az állatóvás népszerűsítése. Végül a szerző már csak bibliográfiai felsorolással folytatja: beszélni hagyja magukat a címeket. Átveszi az egyik 1838-as számból az európai országok gazdasági erejét bemutató többoldalas statisztikát. A gazdasági híreket, találmányok bemutatását megint inkább bibliográfiaként tárja elénk.

Tanulságosabb a gazdasági szerveződésekről szóló alfejezet. Itt az Erdélyi Gazdasági Egylet előzményeiről, megalakulásának részleteiről s 1848-ig terjedő működéséről olvashatunk a lap beszámolói alapján. A szerző a híradásokat összeveti más lapok, folyóiratok tudósításaival is. A *Vasárnapi Újság* ír továbbá a pesti Iparegyesület működéséről, a magyar Kereskedelmi Társaság megszületéséről s több más szervezet, intézet megalakulásáról. Az utolsó alfejezetben igen röviden olvashatunk arról is, hogy Brassai 1848-ban bekapcsolódott a Berde Áron szerkesztette *Természetbarát* című folyóirat összeállításába, s a címet rögtön *Ipar- és Természetbarát*ra változtatta. E lap sem élte túl a forradalmat.

Brassai második nagy alkotása, amellyel méltóvá válik a közgazdász minősítésre, a *Bankismeret* című 359 oldalas kötete (1842). A bevezetőben a szerző kitér e tudományág erdélyi előzményeire, oktatására. Hiszen Brassai ezzel a művével is tanítani akart, s rávezetni, „hogy a polgári átalakuláshoz iparra van szükség, az ipar fejlesztése pedig csak úgy válik lehetővé, ha bank is alakul, amely a beruházásokra kölcsönt folyósít" – állapítja meg

ujforum_59.qxp 12/14/2006 12:46 PM Page 77

Somai. Brassai széleskörű nyelvismerete tette lehetővé, hogy főleg külföldi munkák alapján összeállítsa ezt a terjedelmes kötetet. Első része a banktípusokat tárgyalja 20 paragrafusban, a második rész a „bankok históriáját" részletezi, s bemutatja Európa és az Egyesült Államok legfontosabb bankjait nem kevesebb, mint 25 paragrafusban. A szerző szorgalmasan kivonatolja az egyes paragrafusokat, s így a mai olvasónak is közvetíti a könyv érdekes tartalmát. Csakhogy többnyire megmarad a Brassai használta régies szókincs mellett, ahelyett hogy rögtön átváltana a mai magyar vagy akár nemzetközi szóhasználatra. „A Bankismeret a tudományos kutatás, gazdasági gondolkodás példaértéke mellett ismeretterjesztő munka is, de emellett gyakorlati javaslatokat is tartalmaz arra vonatkozólag, hogyan lehetne a hiteléletet hazánk táján is nyugati mintára megszervezni" – összegez a szerző. Rámutat, hogy a kötet főleg Skócia példáját ajánlja az erdélyiek figyelmébe, mert hasonlóságot lát Skócia Angliához való viszonya, s Erdélynek Ausztriától való függősége között. A Brassait emlékbeszédben megidéző Concha Győzővel együtt állapítja meg Somai a Bankismeretről, hogy „1848 előtti közgazdasági irodalmunk egyik legjobb terméke".

A harmadik közgazdasági műve Brassainak egy németből készített 144 lapos tankönyvátdolgozás: *A' fiatal kereskedő arany ABC-je* (1847). Öt „szakaszban" világosít fel a kereskedelmi alapismeretekről. A pénzről és bankokról, az árukereskedelemről, a kereskedés típusairól, a könyvvitelről, biztosításról, valamint bukásról, s végül a kereskedelmi jogról és politikáról tájékoztat. Két függeléke a külkereskedelem történetét, valamint hasznos intelmeket tartalmaz. Ez utóbbiakból nem egy máig megszívlelendő. A szerző így jelöli ki a kötet helyét: „Brassai ezt a könyvét nem a tudományos világnak szánta, hanem az ismeretekben szegény kereskedő társadalomnak, hogy segítse azok kibontakozási lehetőségét. Azonban mint egyedüli forrásmunka abban az időben, nagy szolgálatot tett magának a közgazdaságtan kialakulásának is azzal, hogy az akkor alig ismert közgazdasági fogalmakat eljuttatta a köztudatba, s fogalomhasználata a szakmában gyorsan elterjedt".

A könyv hatodik fejezete az „egyéb" gazdasági vonatkozású munkákat igyekszik összeszámlálni, górcső alá venni. Rövid életű folyóiratok, földrajzkönyvek, hosszabb-rövidebb tanulmányok, cikkek gazdasági vonatkozásaira mutat rá. Még a kéziratos hagyatékban is talál ide vágó írásokat. Az esztétikai és módszertani értekezések ugyancsak rejtegetnek kiemelendő utalásokat. E fejezet végén négy pontban összegezi a Brassai műveiből levonható tanulságokat:

– „az ország, s különösen Erdély társadalmi alakulásának meghatározó tényezője maga a gazdasági fejlődés;

– korát megelőzve hívta fel a figyelmet a hitelrendszer bevezetésére, amely az iparosodás, polgárosodás kialakításának előfeltétele;

– szakadatlan ismertetni, népszerűsíteni kell a hazai és külföldi technikai újdonságo-

ujforum_59.qxp 12/14/2006 12:46 PM Page 78

kat és a gazdasági élet fejlesztése érdekében bátorítani kell azok gyors alkalmazását;

– a tudás közelvitele a gyakorlati élethez minden társadalomban a haladás mozgatóereje".

A Zárszó című hetedik fejezet Brassai életrajzíróival mondatja el, miért is jelentős a polihisztor munkássága. S vallomással zárja: „Brassai szakmámhoz kötődő rejtelmeinek megismerése számomra is hatalmas örömet és boldogságot jelentett".

A könyvet a „szerző szorgos munkásságát" és a kötet jelentőségét értékelő Előszó vezeti be, a nem rég elhunyt dr. Kerekes Jenő tollából, s hat függelék zárja. Ez utóbbiak: Brassai Sámuel életrajz- és életműírói; Felhasznált forrásmunkák; Brassai gazdasági jellegű munkái; Névmutató; Kivonat Brassai könyvtárának lajstromából; Brassai Sámuel életpályája években. A Képek és levelek jegyzéke kerül az utolsó oldalra. Ez utóbbi 28 tételt sorol fel: a kötet szinte valamennyi ismert és kevésbé ismert Brassai-képet reprodukál, s néhány címlap, kézirat hasonmását is megtaláljuk. Mind a képek, mind pedig a kronologikus életrajz kétségtelenül a szélesebb olvasóközönséget célozza meg, akiknek talán ez lesz az első Brassairól szóló könyve. Az első függelékbe, az életrajzok közé, több mérlegeléssel lehetett volna a címeket összeválogatni. Kőváry László úttörő műve föltétlenül oda illik. A forrásmunkák sorából a közelmúlt, a tíz évvel ezelőtti évforduló dolgozatait hiányoljuk. A Névmutatónak a függelék legvégén lett volna a helye.

Somai József helyes úton indult, amikor Brassainak egyetlen munkássági pászmáját tette vizsgálata tárgyává, s az is dicsérendő, hogy ezt nem csak a tudományosság szűk keretei között tette. Boros György volt az utolsó, aki még megpróbált teljes Brassai-képet adni, Mikó Imre ezt már csak az anekdoták és kedves történetek szintjén közelítette meg. Gál Kelemen viszont az 1920-as években csak a humán vonatkozásokhoz mert közelíteni. Szakterületenként kell majd ítéletet mondani Brassai munkásságáról. Somai József ezt most úttörőként megtette a közgazdasági vonatkozásokkal kapcsolatban. Egy fontos téglát helyezett a Brassai-kultusz oltárára. Könyve a lényeges ismereteket összegyűjtötte, s rendszerint értékeli is. Az első kötetes szerző szép és jó könyvvel gazdagította tudománytörténeti irodalmunkat.

Somai József: *Gazdaság és gazdaságtudományok Brassai Sámuel életművében.*
Romániai Magyar Közgazdász Társaság, Kolozsvár, 2006. 256 o.